

Gentækning af en wannabe

- *En kritisk analyse af samfundsvidenskab og samfundsfag*

Af Cand. Scient. Pol. og Master i evaluering

Lektor på handelsgymnasiet,

Peter Gorm Larsen, 2012, Copyright © www.policy.dk

Som kandidat i statskundskab, konsulent og underviser i samfundsfag har jeg igennem tiderne ofte fået den kommentar, at samfundsfag og statskundskab ikke har noget med videnskab at gøre. Som håbefuldt politolog fortalte min far mig, at min kommende titel "*Cand. Scient. Pol.*" kunne omskrives til "*cand. ingen-ting*". En læge eller en ingeniør kan man bruge til noget.

Som konsulent og gymnasielærer oplever jeg, at samfundsfag bliver prioriteret lavt blandt kollegaer. Matematiklærerne kalder faget for "*skraldespanden*"! Det er et fag, som de dårlige elever vælger for at komme lettere igennem gymnasiet. Alle lærere kan undervise i samfundsfag!

Blandt eleverne er der samme opfattelse. Samfundsfag er et fag, man kan snakke sig igennem. Det er ikke nødvendigt at forberede sig. De ambitiøse elever fravælger faget. Hvorfor vælge samfundsfag på B eller A niveau, når det ikke er et krav for at læse statskundskab? Her er kravet tværtimod, at man skal have matematik på B niveau!

Igennem årene som underviser på universitetet, seminariet, gymnasiet og konsulent diverse steder er jeg mere og mere kommet til at tvivle på eksistensberettigelsen af samfundsfag og samfundsvidenskab. Er Samfundsvidenskab kun snak? Er der tale om en pseudovidenskab eller på moderne nudansk en "*fake*" og en videnskabelig "*wannabe*"?

Som det vil fremgå af analysen nedenfor er konklusionen klar. Samfundsvidenskab på landets universiteter og samfundsfag i gymnasiet afspejler et gammeldags naturvidenskabeligt ideal, som den moderne naturvidenskab for længst har opgivet¹.

---

¹ Der findes tusindevis af bøger som skildrer overgangen fra det klassiske naturvidenskabelige verdensbillede til det verdensbillede som bygger på Einsteins relativitetsteori og Max Planck/Heisenbergs kvanteteori. Se f.eks. Hans-Peter

Samfundsfag og samfundsvidenskab er en fake, en wannabe, en anakronisme. Samfundsfag og samfundsvidenskab er elendig, kedelig og konservativ. Samfundsfag og samfundsvidenskab skal gentænkes. Det gælder både forskningen, forholdet mellem forskere, praktikere og magthavere og selve undervisningen i samfundsfag på landets uddannelsesinstitutioner.

Artiklen falder i fire dele. Først en **videnskabsteoretisk analyse (I)** som kort beskriver forskellige opfattelser af sandhed og overordnet beskriver forskellige videnskabsteoretiske retninger og metoder indenfor samfundsvidenskab. Derefter er der en **kritisk vurdering af samfundsvidenskaben i dag (II)**, hvor det konstateres, at samfundsvidenskaben ikke har givet meget tilbage, at den er elendig, kedelig og konservativ. Det efterfølges af en **gentækning (III)** både i forhold til det videnskabsteoretiske grundlag og forskningen, forholdet mellem forskere, praktikere og magthavere, og ikke mindst undervisningen i samfundsfag. Til sidst vil der være en **afslutning (IV)**.

Dürr (2011): Warum es ums Ganze geht. Neues Denken für eine Welt im Umbruch, Fischer Taschenbuch Verlag, passim. Lee Smolin, (1997): The Life of the Cosmos, Weidenfeld & Nicolson, London, passim. Bill Bryson (2009): En kort historie om næsten alt, Gyldendals Bogklubber, passim.

I. En videnskabsteoretisk analyse

Hvad er videnskab?

Påstanden om, at studier, der beskæftiger sig med samfundet ikke er videnskabelige, er naturligvis afhængig af, hvordan videnskab defineres. Inden for samfundsvidenskaben findes der også flere forskellige retninger.

I daglig tale er noget videnskabeligt bevist, når det er sandt. Videnskabsmanden, forskeren og eksperten beskæftiger sig med sandhed. Det er i modsætning til almindelige mennesker, praktikere, konsulenter og politikere, der er tyngt af fordomme, ideologier, holdninger, værdier og normer. Videnskabsmanden følger sin nysgerrighed og sine videnskabelige interesser. Politikere, konsulenter og embedsmænd følger deres politiske, økonomiske og personlige interesser.

Hvad er sandhed?

I videnskabsteorien kan man groft skelne mellem tre opfattelser af sandhed², nemlig korrespondensteorien, kohærensteorien og den pragmatiske teori. De forskellige teorier om sandhed kommer mere eller mindre klart til udtryk forskellige steder i samfundsvidenskaben.

Korrespondensteorien

Teorien mener, at en påstand eller en teori er sand, hvis den ligner virkeligheden. Den videnskabelige teori skal afspejle den ydre observerbare virkelighed. Tænk på den klassiske fysiker, der opstiller en teori, og efterfølgende foretager eksperimenter, for at undersøge om teorien holder³. Viden er her en relation mellem fysikeren, der er subjektet, og objektet, der er verden⁴.

Inden for de samfundsvidenskabelige studier synes især økonomer at være bærere af denne sandhedsopfattelse. De anser sig selv som objektive eksperter, der forholder sig til data i form af statistik fra virkeligheden. Det kaldes også for empiri. I aviser og tv kan vi konstant møde "saglige", "sande" og "objektive" vurderinger fra unge cheføkonomer, vismænd og økonomiske professorer.

² Se f.eks. under "sandhed" i Poul Lübcke (red.), (1983): Politikens filosofi leksikon, Gyldendals Bogklubber.

³ Se letforståelig kritik af korrespondensteorien hos Kenneth J. Gergen (2011): En invitation til social konstruktion, 2. udgave, Forlaget Mindspace, pp. 18, passim. Se også Jimmy Zander Hagen, "Sandhed og virkelighed", Gyldendal Uddannelse, http://zander.gyldendal.dk/artikelsandhedogvirkelighed_eos.htm

⁴ Se Lars Qvortrup (2004): Det vidende samfund. Mysteriet om viden, læring og dannelse, Unge pædagoger, p. 106.

Mange økonomer tror, at deres teorier afspejler forhold i virkeligheden. Hvis der f.eks. er et fuldkommen frit marked, vil udbud og efterspørgsel automatisk medføre, at der opstår en ligevægtspris, hvor producenternes udbud af varer netop svarer til den mængde forbrugerne efterspørger⁵. Det er muligt for økonomen at undersøge om det er sandt, at forbrugerne efterspørger større mængder af en given vare, når prisen er lav og mindre, når prisen er høj. Hvis økonomen finder, at de forskellige udsagn i teorien viser sig "*ude i virkeligheden*" er teorien om udbud og efterspørgsel sand. Der er altså tale om videnskab, og økonomen er videnskabsmand.

Kohærensteorien

Kohærensteorien om sandhed siger kort, at en påstand eller en teori ikke behøver at afspejle forhold i virkeligheden. I stedet skal påstanden eller teorien være i logisk overensstemmelse med andre teorier og påstande inden for området. Kongeeksemplet er matematikeren. Et matematisk udsagn behøver ikke at afspejle virkeligheden for at være sandt. Det skal blot kunne udledes af andre matematiske udsagn. Det skal kunne begrundes logisk og rationelt for at være sandt.

Økonomer arbejder med et begreb de kalder for forsyningsbalancen. Balancen siger, at $BNP+M = C+I+X$ ⁶. Altså bruttonationalproduktet + importen er lig forbrug + investering + eksport. Ifølge kohærensteorien må følgende udsagn være sandt. $BNP = C+I+X-M$. Det kan ikke diskuteres, fordi det kan udledes logisk uanset, hvad man måtte observere ude i virkeligheden. Den samfundsvidenskabelige kandidat, der kan anvende forsyningsbalancen og flytte rundt på enhederne arbejder således med videnskab og er videnskabsmand.

Den pragmatiske teori

Den pragmatiske teori om sandhed siger kort, at hvis påstanden eller teorien synes at virke i virkeligheden må den antages at være sand. Håndværkere, finansfolk, konsulenter og politikere, der lever af at agere i virkeligheden benytter sig ofte af sådanne pragmatiske teorier, der fungerer i dagligdagen. Det er teorier, der er frugtbare og nyttige.

Teorien om at jorden er flad som en pandekage, fungerer langt hen ad vejen for de fleste mennesker. En pragmatisk samfundsvidenskabelig teori siger, at højere uddannelse mindsker risikoen for at blive ledig. I en grundbog for samfundsfag kan man læse, at "*arbejdsløsheden er størst inden for områder, hvor uddannelsesniveaue er lavest. En tommelfingerregel er, at jo længere uddannelse man har, jo mindre er risikoen for at blive*

---

⁵⁵ Se f.eks. Henrik Kureer (2010): **International økonomi**, A-niveau, 2. udgave, Systime, kap. 4 om prisdannelsen.

⁶ Kureer, op.cit. 56.

arbejdsløse.”⁷ Der findes mange eksempler på højtuddannede personer, der ikke kan finde et job. Men som udgangspunkt er påstanden eller teorien nyttig.

Nomotetisk og ideografisk

Når man taler om ”rigtig” videnskab mener man ofte, at teorierne skal være almengyldige, dvs. de skal gælde i fortiden, nutiden og fremtiden. Ligeledes skal de gælde alle steder på jorden og i universet. I korthed siges det, at teorierne skal være nomotetiske, dvs. man opstiller lovmæssigheder⁸. Newtons love er udtryk for sådanne almengyldige lovmæssigheder. Det samme gælder for matematiske udsagn og Pythagoras lov om retvinklede trekanter. Den lyder: ”Summen af kateternes kvadrater, i en retvinklet trekant, er lig med kvadratet på hypotenusen. I symbolsk notation: $a^2 + b^2 = c^2$ ”⁹. Loven var og er sand til alle tider.

Samfundsforskere har igennem tiderne forsøgt at opstille sådanne lovmæssigheder. F.eks. at arbejdere stemmer på socialdemokratiet, at mennesker fra socialklasse 5 lever mindre sundt, at en rentenedsættelse giver mere efterspørgsel osv. Andre forskere, som f.eks. historikere, arbejder ideografisk. De forsøger ikke at opstille lovmæssigheder, men kun at forklare enkelte begivenheder. Hvorfor fik vi Første Verdenskrig? Hvad var årsagen til Påskekrisen i 1920 osv.?

Sammenfattende er der således mindst tre opfattelser af, hvad sandhed er og dermed videnskab. Når venner og kollegaer påstår, at studier af og i samfundet ikke er videnskab, kan den samfundsvidenskabelige kandidat med god grund bede dem om at uddybe, hvad de mener, der skaber sandhed, og hvad de forstår ved videnskab.

Retninger indenfor samfundsvidenskaben

Samfundsvidenskab er den videnskab, der beskæftiger sig med at studere samfundet. Dette er en upræcis definition, da samfundsvidenskaben traditionelt bliver opdelt i en række underdiscipliner, der hver især har deres egen opfattelse af, hvad god videnskab er. Der er ikke enighed blandt de danske universiteter om, hvilke discipliner, der udgør samfundsvidenskab. Vi har f.eks. statskundskab, økonomi, psykologi, sociologi, antropologi og psykologi. Nogle betragter også jura og revision som samfundsvidenskab. De forskellige discipliner kan sagtens udspecificeres i flere underretninger. Statskundskab og generelt samfundsfag kan f.eks. opsplittes i politik, økonomi, sociologi og internationale forhold samt metode.

---

⁷ Kureer & Frederiksen (2012): **Samfundsfag**, 3 udgave, Forlaget Systime, p. 224.

⁸ Lübcke op.cit. 316.

⁹ <http://da.wikipedia.org/wiki/Pythagoras>

Det er således meget upræcist at påstå, at samfundsvidenskab ikke er en videnskab, og at samfundsvidenskabelige kandidater "cand. ingen-ting". Hvem taler vi om? Politologer, psykologer, jurister, revisorer, antropologer, sociologer eller økonomer?

Inden for den traditionelle samfundsvidenskab, dvs. statskundskab, kan man groft skelne mellem tre forskellige videnskabsteoretiske positioner, nemlig positivisme, fænomenologi/hermeneutik og postmodernisme/konstruktivisme¹⁰.

Positivisme

Der er en såkaldt positivistisk tradition, hvor samfundsvidenskabsmanden skal beskæftige sig med det, der viser sig positivt. Det vil sige, det som kan observeres. Retningen er i overensstemmelse med korrespondenteorien om sandhed jævnfør ovenfor. Som den klassiske fysiker i 1800-tallet skal samfundsforskeren finde årsager, der afdækker generelle mønstre og fænomener i samfundet. Målet har igennem tiderne været at opstille samfundsvidenskabelige love jævnfør afsnittet om det nomotetiske.

Økonomerne er kommet længst med dette foretagende. Lærebøgerne er fyldt med teorier om årsager og virkninger. F.eks. giver højere priser et større udbud af varer, lavere rente skaber mere efterspørgsel, ringere kurs på egen valuta i forhold til handelspartnere giver mere eksport osv.

Sociologerne har også forsøgt sig med simple teorier, som f.eks. at øget ulighed i samfundet giver mere kriminalitet. De kan opstille en række teorier om sammenhængen mellem uddannelsesniveau, indtægt, formue, sundhed, interesser, typer af arbejde og sociale klasser, livsformer, kapitaler og livsstile. Der er altid kun tale om sandsynligheder. Det er ikke rene lovmæssigheder som tyngdeloven, der altid gælder her på jorden. Teorierne kan heller ikke anvendes til at give forudsigelser, som når astronomen med stor præcision kan forudsige en venuspassage foran solen den 6. juni 2012 ved solopgang i Danmark.

Politologerne har med mindre held forsøgt at opstille teorier inden for vælgeradfærd. F.eks. at arbejdere stemmer på socialdemokratiet, og selvstændige stemmer på Venstre. De har også forsøgt sig med teorier om politiske cyklusser, hvor teorien siger, at politikerne strammer den økonomiske politik efter de er blevet valgt, og lemper politikken lige før de skal genvælges.

---

¹⁰ Det følgende er en meget kort, overordnet og ikke fuldstændig dækkende gennemgang. Se nyere up-to-date oversigt hos Guba & Lincoln (2008): "*Paradigmatic Controversies, Contradictions, and Emerging Confluences*" pp. 255-286 i Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln (eds.), (2008): **The Landscape of Qualitative Research**, 3. Edition, SAGE Publications. Se også kapitlet "*What Is This Constructivist Paradigm Anyway*", pp. 79-116 i Egon G. Guba & Yvonna S. Lincoln (1989): **Fourth Generation Evaluation**, SAGE Publication. Lettere og mere generelle tilgange til videnskabsteori findes hos Bo Jacobsen et al. (2004): **Videnskabsteori**, Gyldendal; Heine Andersen (red.), (1990): **Videnskabsteori og metodelære**. Introduktion, Samfundslitteratur. Se også Arne Næss (1980): **Vitenskapsfilosofi**, 3. reviderede udgave, Universitetsforlaget, Oslo.

Generelt er det vanskeligt for de positivistiske samfundsforskere, konsulenter og embedsmænd at opstille samfundsvidenskabelige teorier, hvor man kan foretage brede generaliseringer i rum og tid, fordi teorierne netop handler om menneskers adfærd, der kan ændre sig. Alligevel tror de, at der findes sådanne lovmæssigheder ude i virkeligheden. Det handler blot om at skaffe de nødvendige data! Mange konsulenter påtager sig gerne opgaver med at finde sammenhænge, hvis de blot får penge, tid, mandskab, en stor mængde variable og tilstrækkelig computerkraft.

Fælles for disse forskere, konsulenter og embedsmænd er, at de ofte anvender tal til at afdække mønstre og finde årsager til disse. De bruger hyppigt den såkaldte kvantitative metode til at fremskaffe deres data, dvs. empiri eller viden om virkeligheden. Fænomener og observationer skal gøres kvantificerbare, dvs. der anvendes tal. Der tales om hårde data. Fænomener, årsager og virkninger skal dog først sprogligt defineres og begrebsliggøres. Det skal gøres målbart i form af såkaldte operationaliseringer, og der skal opstilles variable. Ofte skelnes der mellem afhængig variable, dvs. det som skal forklares, virkningen eller effekten og uafhængige variable, dvs. årsagerne. Hele proceduren kræver dygtige forskere, specialiserede embedsmænd eller konsulenter, der er specialister i at foretage registeranalyser, udarbejde spørgsmål, gennemføre spørgeskemaundersøgelser, fortolke disse og afrapportere resultaterne. Der kræves meget tid og mange penge.

De positivistiske samfundsforskere, embedsmænd eller konsulenter anvender den klassiske naturvidenskabelige metode. Det er en særlig systematisk metode, der gør arbejdet "*videnskabeligt*". Resultaterne får en særlig status, der hæves over simpel politik, holdninger, normer og værdier. De fleste samfundsvidenskabelige kandidater er bekendt med metoden, og de bedste kandidater kan selv anvende den. Metoden går i korthed ud på, at der opstilles en hypotese, dvs. en påstand. Upartisk og objektivt forsøger kandidaten så at afkræfte, dvs. falsificere, hypotesen ved hjælp af objektive data fra virkeligheden. Data som ofte kommer fra spørgeskemaer og statistik, men også fra interviews og observationer. Metoden kaldes også for den hypotetisk-deduktive metode.

Sociologen undrer sig f.eks. over, at børn af arbejdsløse ofte selv bliver arbejdsløse. Sociologen opstiller en generel teori om, at sociale forhold ofte går i arv¹¹. Han vælger at se på arbejdsløshed. Han opstiller en hypotese om, at børn af arbejdsløse, har større sandsynlighed for selv at blive arbejdsløse i forhold til børn af forældre, som ikke har været arbejdsløse. Ved hjælp af tal fra Danmarks Statistik, eller egne undersøgelser, kortlægger sociologen efterfølgende om der er et mønster mellem forældres arbejdsløshed og deres børns arbejdsløshed. Hvis data viser, at der faktisk er en større sandsynlighed for at børn af arbejdsløse også selv bliver ramt af arbejdsløshed i forhold til børn af forældre, som

---

¹¹ Teorien om social arv er meget udbredt i mange danske lærebøger. Se f.eks. Morten Bülow (red.) (2011): **SamfNU. Grundbog til samfundsfag**, STX & HF, 2. udgave, systime, p.13; Hans Henrik Jacobsen & Jørgen Sauer (2009): **Samfundsfag**, Højere Handelseksamen, 2. udgave, Forlaget Trojka, p. 45-46; Henrik Kureer & Claus L. Frederiksen (2012): **Samfundsfag**, 3. udgave, Forlaget Systime, pp.184-193.

ikke har været arbejdsløse, er hypotesen ikke afkræftet. Teorien om social arv kan indtil videre opretholdes. I det positivistiske verdensbillede er det god samfundsvidenskab. Teorien om social arv synes at være sand, da der er en korrespondance eller overensstemmelse mellem sociologens hypotese og så den observerbare virkelighed. Sidstnævnte kaldes også for empiri.

Økonomerne er naturligt nok positivister og længst fremme med at anvende tal. På baggrund af historiske tal fra Danmarks Statistik har de opstillet økonomiske modeller, som f.eks. ADAM, SMEC, HEIMDAL og DREAM¹². Ved hjælp af computere kan de foretage kørsler og give prognoser for udviklingen i væsentlige økonomiske nøgletal. De kan f.eks. forudsige, hvad der sker med udviklingen i BNP, hvis danskerne får 2 procent skattelettelse eller renten stiger med 0,5 procent¹³. Økonomerne nærmer sig astronomerne i forhold til at komme med prognoser for fremtiden¹⁴. Det er god videnskab ifølge positivister.

De positivistisk inspirerede samfundsforskere kan med fordel betragte sig som metrologer. De har en forståelse af de grundlæggende vejrfænomener. De kender til årsager og virkninger, men de kan ikke lave prognoser, der holder ud over ca. 4-5. dage¹⁵.

Sammenfattende er det karakteristisk for positivister, at de ofte anvender den kvantitative metode og at deres forskning altid er sammenfattet i talstørrelser. Resultaterne ses altid i mere eller mindre sofistikerede tabeller, grafer, diagrammer og figurer. Udregningerne kan være meget avancerede, som i økonomernes modeller eller mindre avanceret i form af enkelte procentsatser, der er dannet på baggrund af en spørgeskemaundersøgelse. I rapporterne kan man ofte læse om standardafvigelse, simpel og multipel regressionsanalyse, x2-test, korrelation, population, stikprøver, svarprocenter, repræsentativitet, frafaldsanalyser osv. Blot sproget og ordforrådet gør deres arbejde "videnskabeligt", da mennesker uden en universitetsgrad ikke vil kunne forstå det.

Positivism og brug af den kvantitative metode er ikke kun forbeholdt samfundsforskeren, men anvendes i stor udstrækning i praksis af kandidater med en samfundsvidenskabelig uddannelse. Konsulenter, embedsmænd, ledere, udviklingsarbejdere, undervisere etc. producerer store mængder af statistik og spørgeskemaundersøgelser samt resultater i form af tal, tabeller, figurer og grafer. Faktisk er det et kendetegn for politologer og økonomer (DJØF'ere). Det er et udtryk for DJØF'ers særlige faglighed og skarpe hjerner!

---

¹² Kureer, op.cit. 392-400.

¹³ Se vismandsspillet på adressen: <http://www.vismandsportalen.dk/>. Prøv selv at foretage økonomiske indgreb og se hvad der sker.

¹⁴ Se f.eks. astronomisk almanak på adressen: <http://navsoft.com/> og www.navsoft.com/2012_Nautical_Almanac.pdf

¹⁵ Se Jesper Theilgaard (2007): **Det danske vejr**, Gyldendal, pp.23-36, 367-381. I bogen **Vejret**, TV2, Forlaget Aschehoug, 2005 kan man læse, at "Intet vejrkort kan dog med garanti sige, hvordan vejret bliver mere end tre til fire dage ud i fremtiden", p.73.

Fænomenologi/hermeneutik

Positionen dækker over flere forskellige indfaldsvinkler i forhold til at studerer fænomener i samfundet. I korthed handler det om, at man ikke anvender tal til at forstå fænomener, men i stedet fortolker fænomenerne ved hjælp af analyser, der består af ord.

Fænomenologer og hermeneutikere forsøger ikke, at leve op til det naturvidenskabelige ideal om, at finde forklaringer og love, der gælder for alle tider og alle steder. De mener, at mennesker adskiller sig fra andre objekter i naturen. Mennesker er levende, har en bevidsthed, kan lære af fortiden og kan foretage målrettede handlinger. Det gælder ikke for dyr, planter, sten, planeter og stjerner.

Samfundsvidenskab er forskellig fra naturvidenskab. Man kan derfor ikke anvende de samme metoder. F.eks. er det vanskeligt for samfundsforskeren at foretage forsøg og eksperimenter med levende mennesker. Fænomenologer og hermeneutikere forsøger at forstå menneskers ytringer og adfærd ved at afdække menneskers meninger og motiver. Kontekst bliver et vigtigt begreb. Hermed menes, at menneskers ytringer og adfærd kun kan forstås og forklares i netop denne specielle sammenhæng, på dette tidspunkt og på dette sted. Fænomener er unikke. Forskeren kan ikke generalisere resultaterne til andre steder og tider. Der kan ikke opstilles generelle love. Årsagen er, at konteksten vil være en anden, meninger vil være forskellige, og mennesker vil have lært af tidligere begivenheder.

Når økonomer påstår, at skattelettelse fører til øget forbrug, og dermed vækst i BNP, skynder de sig at sige "*alt andet lige*" eller på latin "*ceteris paribus*". Selvom de er positivister, se ovenfor, og arbejder med tal, er de også klar over, at konteksten kan ændre sig. Måske kan borgerne huske, at sidste gang de fik skattelettelse, var der krise og mange mistede deres job. Nogle borgere har lært, at skattelettelse er udtryk for lempelig finanspolitik, som regeringer ofte fører i krisetider. I stedet for at anvende de ekstra penge på forbrug, sparer borgerne pengene op for at sikre sig, hvis de skulle miste deres job. Loven om, at lempelig finanspolitik fører til øget vækst i BNP og beskæftigelse, gælder ikke længere!

Fænomenologer og hermeneutikere anvender ofte den kvalitative metode, som groft sagt er modsætningen til den kvantitative metode, dvs. den med tal. I den kvalitative metode anvendes der bløde data, når virkeligheden skal afdækkes. Det kan være interviews eller forskerens observationer. Det kan også være forskerens fortolkning af tekster, billeder eller andre artefakter. Posivistene finder, at den kvalitative metode er mere subjektiv i forhold til deres egen brug af tal, som er hårde data. Inden for samfundsvidenskaben mener mange, at rigtig videnskab ikke kan bygge på forskeres subjektive fortolkninger, men skal bygge på resultater, der hviler på objektive tal.

I dag ser man ofte, at forskere, konsulenter og embedsmænd anvender både den kvantitative og kvalitative metode, når de skal foretage undersøgelser. De kombinerer resultaterne fra hårde og bløde data, når de skal forklare og forstå fænomener i

samfundet. Så i praksis er modsætningen mellem positivister og fænomenologer/hermeneutikere ikke så stor¹⁶.

Postmodernisme og konstruktivisme

Der er tale om flere forskellige retninger, der stiller spørgsmålstejn ved de begreber og teorier vi anvender. De stiller spørgsmålstejn ved den viden, vi mennesker mener at have om virkeligheden. Retningerne kendes under betegnelser som postmodernisme, dekonstruktivisme, diskurs teori, socialkonstruktivisme og konstruktionisme¹⁷.

Begreber som f.eks. arbejdsløshed, fattigdom, ulighed, økonomisk vækst påstås at være sproglige konstruktioner, der ikke i sig selv objektivt afspejler en ydre virkelighed. De samfundsvidenskabelige teorier er ikke udtryk for sandhed, men anerkendte fortællinger og historier. Det kaldes også for narrativer eller diskurser. De fremherskende begreber og teorier viser, hvem der i samfundet har magten til at få anerkendt deres fortællinger som videnskab. I dag fylder økonomernes fortællinger f.eks. meget i medierne og politikken.

Postmodernister og konstruktivister er kritiske overfor den traditionelle opfattelse af videnskab, som de mener hører hjemme i det moderne. I det postmoderne samfund stiller man spørgsmålstejn ved videnskabernes verdensbilleder og landvindinger. Den moderne videnskab har ikke udryddet fattigdom, sult, krig, forurening og klimakrise. Tværtimod har den skabt nye problemer, som f.eks. radioaktivt forurening, CO2 udledninger, stress, depressioner, livsstilssygdomme og frygten for atomkrig og terrorisme. De postmoderne samfund er f.eks. blevet meget sårbare overfor økonomiske kriser, smitsomme sygdomme og computer vira.

Der findes adskillige konstruktivistiske retninger, der groft kan inddeles efter, i hvilken grad de mener, at det er muligt at erkende virkeligheden¹⁸. Nogle konstruktivister mener, at der findes en ydre virkelighed, som det er muligt at afdække, men at der gælder særlige forhold, når det handler om at forstå og forklare menneskers adfærd og relationer. Årsagen er, at mennesker konstruerer deres egen sociale virkelighed, som de så handler ud fra. Denne position er stort set identisk med den fænomenologiske/hermeneutiske position.

---

¹⁶ Når man indhenter data fra flere forskellige metoder, taler forskere om triangulering. Se Joseph A. Maxwell (2005): **Qualitative Research Design. An Interactive Approach**, Second Edition, Applied Social Research Methods Series, Volume 41, SAGE Publication, pp. 93-94.

¹⁷ Der findes flere bøger på dansk, der giver en introduktion til retningerne. Se Søren Barlebo Wenneberg (2002): **Socialkonstruktivisme. Positioner, problemer og perspektiver**, Samfundslitteratur. Se også Kenneth J. Gergen (2011): **En invitation til Socialkonstruktion**, 2. udgave, Forlaget Mindspace. Se Poul Pøder Pedersen (1997): "En postmoderne nutid" pp. 437-455 i Heine Andersen og Lars Bo Kaspersen (red.)(1997): **Klassisk og moderne samfundsteori**, 2. udgave, Hans Reitzels Forlag.

¹⁸ Wenneberg op.cit.

Andre såkaldte radikale konstruktivister¹⁹ mener, at virkeligheden slet ikke kan erkendes af mennesker. Selv naturvidenskabelige fænomener og love er menneskelige konstruktioner, der er bygget op omkring sprog. Der findes ingen sandhed, men kun sproglige konstruktioner. Både naturvidenskabsmanden og samfundsforskeren, økonomen, konsulenten, embedsmanden, læreren og politikeren er historiefortællere, der betjener sig af et sprog, der er skabt af mennesker, og som ikke giver adgang til at afdække nogen objektiv virkelighed.

En mellemretning er de såkaldte konstruktionister²⁰, der mener, at der er et eller andet udenfor menneskets bevidsthed. Deres pointe er, at ord, definitioner, begreber og teorier ikke direkte afspejler den ydre virkelighed. Der er ikke en direkte korrespondens mellem ord og virkelighed jf. korrespondensteorien ovenfor. Der er snarere tale om perspektiver eller forskellige måder at anskue fænomener på.

Smerte er f.eks. en social konstruktion²¹. Et menneske der går til lægen med sin dårlige hofte vil fortælle lægen om smerterne. En maraton løber, der efter 35 km føler en stigende udbrændthed og manglende energi i hofterne, betragter det ikke som smerter i en medicinsk betydning. Løberen er klar over, at det er en del af spillet, og vil ikke søge læge. I det ene tilfælde er fænomenet defineret som smerte, i det andet tilfælde er det blot noget, der hører med til legen.

At være arbejdsløs er også en social konstruktion. Er en folkepensionist arbejdsløs, fordi personen intet arbejde har? Er en konsulent på job, der pt. ingen opgaver har og derfor sidder og keder sig, arbejdsløs? Er et barn, der leger i sandkassen arbejdsløs? Er kvinden, der har mistet sit job på skolen, men hjælper som frivillig i en lektiecafé, arbejdsløs? Er kvinden på kontanthjælp, der har to børn som skal passes og plejes arbejdsløs? Er virksomhedsejeren, der anvender det meste af sin tid på vandet i sin sejlbåd, arbejdsløs? Når økonomer og politikere taler om arbejdsløshed, er det således en særlig konstrueret fortælling. Andre vil kalde det for en særlig diskurs eller narrativ.

Postmodernistiske og konstruktivistiske analyser anvender ofte kvalitative metoder, hvor forskeren eller konsulenten ved hjælp af interviews forsøger at afdække menneskers sociale konstruktioner. Hvad forstår medarbejderen ved et godt arbejdsmiljø? Hvad forstås ved ulighed eller det at være borger i et velfærdssamfund? Hvordan opfatter den arbejdsløse, betegnelsen arbejdsløs osv.

Andre postmodernister og konstruktivister arbejder nærmest som arkæologer²² i den forstand, at de forsøger tidsmæssigt at afdække et begrebs betydning ved at studere rapporter, avisartikler, udtalelser osv. De forsøger, at finde frem til den eller de grupper i

---

¹⁹ Ibid. pp. 106-112.

²⁰ Gergen op.cit. passim.

²¹ Gergen op.cit. 12-13.

²² Se Sven Åke Lindgren (1997): "*Michel Foucault*" pp. 314-329 i Heine Andersen og Lars Bo Kaspersen (red.)(1997): **Klassisk og moderne samfundsteori**, 2. udgave, Hans Reitzels Forlag

samfundet, der haft magten til at bringe begrebet ind i debatten og få det defineret på en særlig måde. De forsøger at afdække de interesser, der kan lægge bag betydningen af begrebet. En konstruktivistisk forsker kunne f.eks. lave en arkæologisk analyse af begreber som "globalisering", "ghetto", "ældrebyrde", "frafald" osv.

Postmodernisme og konstruktivisme har igennem en årrække været populært inden for visse fakulteter på landets universiteter. Det har særligt været åndsvidenskaberne som litteratur, retorik og sprog. Retningerne findes dog også svagt indenfor samfundsfag. Det begrænses dog ofte kun til studenteropgaver. Sjældent finder man konstruktivister blandt ledende samfundsforskere, der udtaler sig som eksperter i landets medier eller agerer som rådgivere for staten. Samfundsvidenskabelige konsulenter leverer heller ikke mange analyser, rapporter, undersøgelser og evalueringer²³, der baserer sig på konstruktivisme. De sælger netop deres analyser som eksperter, der afdækker sandheden, og ikke som omrejsende historiefortællere! I ungdomsuddannelsernes økonomi- og samfundsfag samt i de anvendte lærebøger synes postmodernisme og konstruktivisme at være helt fraværende²⁴.

Sammenfatning af opfattelser af sandhed og retninger indenfor samfundsvidenskab

Ved hjælp af en matrix i figur 1 kan man groft sammenfatte sammenhænge mellem de tre forskellige opfattelser af sandhed og de tre forskellige retninger indenfor samfundsvidenskab²⁵. Endvidere viser figuren, hvilke metoder, de forskellige retninger primært anvender. Hvor der ikke er en klar sammenhæng, er der intet skrevet i de fælles felter.

Positivistiske samfundsforskere, konsulenter og embedsmænd er inspireret af korrespondenteorien, og de anvender ofte den kvantitative metode. Derfor et plustegn i det fælles felt. Det er f.eks. økonomer og vælgeradfærdsforskere.

Fænomenologer og hermeneutikere tager mere hensyn til konteksten. Sandhed er for dem, hvis der synes at være en indre sammenhæng (kohærens) i menneskers ytringer og adfærd. Det skal give mening i den undersøgte kontekst. De anvender ofte kvalitative metoder som f.eks. interview, indholdsanalyser og fortolkninger af tekster. Det er ofte forskere, konsulenter og embedsmænd, der er uddannet som antropologer, etnologer kultursociologer og generelt cand. mag'ere.

---

²³ Omkring konstruktivistisk evaluering se masterafhandling af Peter Gorm Larsen (2008): "Fjerde Generations Evaluering". Masterafhandling i evaluering, Syddansk Universitet. Findes på adressen www.policy.dk

²⁴ Som underviser og censor på handelsgymnasiet har jeg ikke mødt postmodernistiske eller konstruktivistiske undervisningsforløb eller lærebøger.

²⁵ Det er sat op for overskuelighedens skyld. Figuren kan kun anvendes som en tommelfingerregel.

Postmodernister og konstruktivister er skeptiske overfor selve begrebet sandhed. Derfor kan de ikke indplaceres under de tre teorier om sandhed. De anser sandhed som en social konstruktion. Når noget er sandt, er der i virkeligheden tale om, at grupper i samfundet har haft magt og indflydelse til at få det anerkendt som værende sandt. Er det f.eks. sandt, at vi pt. har en økonomisk krise, en velfærdsstat og der er arbejdsløshed? Postmodernister og konstruktivister anvender ikke den kvantitative metode. De går mere i retning af den kvalitative metode, hvor fokus er på fortolkninger af begrebers og teories historie og anvendelse af magtfulde grupper.

Figur 1: Opfattelse af sandhed, samfundsvidenskabelige retninger og anvendte metoder

	Korrespondenteorien	Kohærensteorien	Den pragmatiske teori
Positivism	+ Primært kvantitativ metode	-	-
Fænomenologi/hermeneutik	-	+ Primært kvalitativ metode	-
Postmodernisme/konstruktivisme	-	-	-

Kilde: Peter Gorm Larsen, www.policy.dk © 2012

En konstruktivistisk vurdering af de samfundsvidenskabelige størrelser

De størrelser, enheder, begreber, definitioner og teorier samfundsvidenskaben arbejder med er i sagens natur menneskelige konstruktioner. F.eks. er begrebet "samfund" flertydigt. Kan forskeren, konsulenten, embedsmanden eller gymnasielæreren se "samfundet"? Hvor starter det, og hvor slutter det? Man er klar over problemet. Derfor skelner man mellem lokalsamfund, det nationale samfund, staten, det internationale samfund og det globale samfund.

Hvad skal faget samfundsfag indeholde? Aktuelle beskrivelser eller historiske beskrivelser af samfund?

Generelt synes der at være enighed om, at samfundet er noget mere end individet. Samfundet er udtryk for nogle institutioner, strukturer eller systemer, der er større end det enkelte individ, og som lever uafhængigt af individet. Men, hvordan kan vi se en institution, en struktur eller et system? Ved samfund synes man at forstå det, der sker, når individer

interagerer. Altså menneskers kommunikation og relationer til andre mennesker. Der menes ofte mange andre mennesker. Forholdet mellem mor og barn eller mand og kone synes ikke at udgøre et samfund. Vi skal op på et vist ubestemt antal mennesker.

Er begrebet "samfund" ikke en social konstruktion? Hvilke grupper kan have interesse i dette begreb? Et begreb, der nogle gange er mere legitimt end individet. Tænk på sætningen om, at det er i "samfundets" interesse, at der indføres besparelser, at folk skal betale vand- eller sukkerafgifter. Vi kender dog også sætningen om, at det er samfundets skyld, hvor samfund får en negativ betydning.

Forskere, konsulenter og embedsmænd, der vil studere samfundet, og som gerne vil være rigtige videnskabsfolk i klassisk forstand, løber hurtigt ind i problemer. Det første problem er, hvad er det egentlig, de skal studere? Det næste problem er, at de ikke sådan lige kan lave eksperimenter med et "samfund" i et laboratorium. Endelig er det et problem, at der ikke er stor variation i typer af samfund i dag. Det blænder forskere, konsulenter, embedsmænd og lærebogsforfattere. De beskæftiger sig kun med, hvordan vestlige samfund med markedsøkonomi og demokrati fungerer. Derfor bliver rapporter, undersøgelser, evalueringer og lærebøger kedelige og visionsløse. Det handler i vid udstrækning om meget specifikke teknikaliteter ved vores nuværende samfund. De bliver til teknokrater og specialiserede systemingeniører i stedet for at være kritiske akademikere, der kan tænke ud af boksen.

Findes de individer, der udgør samfundet? Er individet ikke en vestlig social konstruktion fra renæssancen?²⁶ Kan man skelne mellem et individ, som en aktør, der handler, og et samfund, der er en struktur? Hvordan er aktør og struktur forbundet²⁷? Er der ikke tale om en totalitet? Er distinktionen mellem individ og samfund ikke udtryk for en uhensigtsmæssig reduktionisme? Er det ikke den samme reduktionisme vi finder i distinktionen mellem kultur og natur? Postmodernisterne undrer sig over, hvordan vi i vesten organiserer vores tankegang i dikotomier²⁸.

Er verdenen ikke en totalitet, hvor alt hænger sammen med alt? Er det ikke det reduktionistiske og partikularistiske verdensbillede, der har ført til krige, terror, fattigdom, undertrykkelse, forurening og ødelæggelser af naturen?

Individet er ikke en absolut og statisk størrelse, men en stofflig konfiguration, der mentalt, biologisk og fysiologisk er konstant under forandring. En størrelse, der hyppigt interagerer med andre individer eller med artefakter, og derfor lader sig påvirke. Individets tænkning er drevet af den software, vi kalder for sproget, som i øvrigt også er under konstant

---

²⁶ Gergen op.cit. pp.111-146.

²⁷ Se f.eks. Anthony Giddens såkaldte Strukturteori i Heine Andersen (1992): **Sociologi. En grundbog til et fag.** Hans Reitzels forlag. pp. 76-80.

²⁸ Dikotomier og binære opfattelser gennemsyrrer begrebsapparaterne i økonomi, politologi og sociologi. F.eks. Lempelig eller stram finanspolitik eller pengepolitik, ledig eller i beskæftigelse, høj- eller lavkonjunktur, underskud eller overskud, flerpartisystem eller topartisystem, flertalsregering eller mindretalsregering, kriminel eller lovlydig osv. legio.

forandring. Derfor er individet en størrelse, der ikke kan forstås isoleret fra totaliteten, dvs. samfundet. Omvendt er individet unikt dels genetisk og dels i form af akkumulerede erfaringer i forhold til koblingspunkter til andre individer, situationer og artefakter. Derfor har hvert individ sin egen unikke historie og biografi, som gør det umuligt for samfundsvidenskaben at forstå og forklare individers meninger og adfærd. Individet er med andre ord en usikker og flygtig størrelse for samfundsvidenskaben. Vi mangler en human kvantemekanik.

Der er således ingen tvivl om, at individet er en unik konfiguration af stoffer. En vandholdig organisk konfiguration, der funktionsmæssigt og socialt er højt udviklet, og som er bevidst om sin egen eksistens. Individet er socialt, fordi det ellers ikke kunne tilegne sig et sprog, og dermed forstå, tænke, handle og se verden.

Er det en naturlov, at denne tobenede skabning, isoleret fra totaliteten, f.eks. skal have frihed til personlig ejendom? Frihed til at forurene, til at producere og sælge ligegyldige varer, producere våben og drive rovdrift på klodens ressourcer på andre arters bekostning? Der er tale om sociale konstruktioner. Naturligvis kan det være nyttige konstruktioner, der skaber kreativitet og følelser af velvære, frihed og retfærdighed. Men det kan også være ødelæggende konstruktioner, der fører til krig, fattigdom, ulykke og dramatiske klimaændringer.

Findes samfundsvidenskab?

Som det fremgår ovenfor er der mindst tre forskellige opfattelser af videnskabelig sandhed og mindst tre forskellige opfattelse af, hvad "*samfundsvidenskab*" er. Når familie, kollegaer og venner benægter, at statskundskab og andre beslægtede studier er udtryk for videnskab kræves der således en længere udredning, hvis jeg skal forsvare mit fag.

Givet er det, at de samfundsvidenskabelige studier i mange år har forsøgt at blive anerkendt som videnskabelige ved at overtage den metode, man traditionelt har anvendt indenfor naturvidenskab²⁹. På moderne gymnasiesprog vil vi sige, at samfundsvidenskaben er en "*wannabe*". Den forsøger at være noget, den ikke er. Den er en "*fake*" dvs. en dårlig kopi. Som gymnasielærer vil jeg sige, at det er "*nederen*", dvs. dårligt.

Samfundsvidenskab findes. At studier af et område bliver anerkendt som videnskabelige, udløser en række fordele. Der kan oprettes universitetsstudier og ansættes professorer, lektorer, adjunkter, forsknings- og undervisningsassistenter. Der kan uddannes bachelorer, kandidater, mestre og ph.d.er. Videnskabeligheden giver videnskabsmændene adgang til at rådgive ministre, embedsmænd og andre magthavere i samfundet. Videnskabeligheden giver eksperterne og deres kandidater adgang til at udtale sig til aviser og tv samt i øvrigt

---

²⁹ Se f.eks. Gergen, op.cit. p. 83. Han taler om socialvidenskaberne.

en række gode velbetalte job i samfundet. Der kan nu skrives lærebøger, afholdes konferencer, og ikke mindst oprettes fag på de mange uddannelsesinstitutioner. Samfundsfag bliver f.eks. et fag i folkeskolen, på det almene gymnasium, handelsgymnasiet, teknisk gymnasium, HG, social- og sundhedsskoler, lærerseminarierne osv. Snesevis af embedsmænd og lærere beskæftiger sig med at skrive bekendtgørelser og vejledninger for faget. Der undervises, afholdelse eksamener og gives karakterer i faget. Der skabes ministerielle mål, pensum og curricula. Det bliver til tusindevis af ord, som handler om mål og stof som elever og studerende skal igennem og måles på. Der oprettes særlige ministerielle fagkonsulenter, der som små nidkære konger varetager fagets interesser. Der opstår et ligeså nidkært følge af undervisere, der bærer faget og forsvare det i alle mulige og umulige kampe på de lokale uddannelsesinstitutioner. Der dannes faglige foreninger³⁰ knyttet til faget og der udgives tidskrifter³¹. Der opstår titler som f.eks. faggrubeleder og fagansvarlig. Der afholdes faggruppemøder og fagkurser. Der opstår koryfæer indenfor området, og der kæmpes om pladserne i medierne³². De særlige fortællinger, narrativer og konstruktioner er blevet institutionaliseret. De er blevet til sandhed, og har fået deres egen hær af hellige korsriddere.

Samfundsvidenskaben er blevet til et fag med kerneområder som økonomi, politologi, sociologi og internationale forhold. Faget anvender forskellige metoder som kvantitativ og kvalitativ metode jævnfør ovenfor. Faget har udviklet en række teorier og begreber. Særlige nidkære og innovative korsriddere har fundet nyt land i form af udviklingen af såkaldte fagdidaktikker. Der findes f.eks. en særlig fagdidaktik i samfundsfag indenfor læreruddannelsen, indenfor folkeskolen og indenfor gymnasieområdet. Det er teorier om, hvordan og hvad man skal undervise i, når det handler om samfundsfag på de forskellige niveauer³³. Nye undervisere, der skal optages i ordenen, skal igennem forskellige prøvelser, før de kan optages. De skal lære de rigtige fortællinger, narrativer og sociale konstruktioner. Gymnasielærere skal f.eks. igennem pædagogikum og andre skal lektorbedømmes.

---

³⁰ Se f.eks. "Dansk Selskab for Statskundskab", <http://www.dpsa.dk/>; "Foreningen af Lærere i Samfundsfag ved Lærerseminarierne (FLSL)", "Foreningen af lærere i samfundsfag", <http://www.fals.info/>; "Foreningen af lærere i Historie & Samfundsfag, FALIHOS" <http://www.falihos.dk/>

³¹ Se f.eks. "Politica" for politologer på universitetet; "Samfundsfagsnyt" for gymnasielærere; "Historie og samfundsfag" for seminarie- og folkeskolelærere.

³² I en dansk sammenhæng, og indenfor politologi, er det nu afdøde Erik Rasmussen, hvor der findes en særlig "Erik Rasmussen pris". Se. <http://www.dpsa.dk/>. Af nulevende koryfæer har vi den meget anvendte og udadvendte lektor fra Aalborg Universitet, Johannes Andersen. Af andre kan nævnes Jørgen Goul Andersen. Af økonomer kan vi f.eks. nævne Torben M. Andersen, Mikael Svarrer, Nina Smith, osv.

³³ Se f.eks. Jytte Merete Knudsen og Per Henriksen (2009): **Samfundsfagsdidaktik**, 2. udgave, Forlaget Columbus; en ældre publikation er Birgit Knudsen og Sten Larsen (red.)(1997): **Tidens tendenser. Didaktiske overvejelser om samfundsfag**, Alinea i samarbejde med Foreningen af Lærere i Historie og samfundsfag. Se f.eks. hjemmesiden http://www.emu.dk/sem/fag/sam/sam_didaktik/index.html; Indenfor økonomi se Anette Lind et al. (2009): **Fagdidaktik i økonomifagene**, Forlaget Columbus. Med til historien hører, at undertegnede i 1990'erne ikke kunne blive godkendt som lektor på seminariet, da der manglede fagdidaktiske overvejelser i det meget store materiale, der var sendt til de særlige bedømmere indenfor samfundsfag, altså samfundsfag i en "seminariekontekst".

Den naturlige menneskelige nysgerrighed, som førte til studier af menneskers relationer og adfærd, har igennem årene skabt et videnskabeligt og fagligt imperium med sit eget hierarki, love og interesser. Der er sket en knopskydning i antallet af borge i det hellige land. Langsomt er murene blevet højere og befæstningen bedre. De vandtro og hedningene må enten lade sig omvende eller søge ud i ørkenen.

Familie, kollegaer og venner skal have et svar på, hvad samfundsvidenskab er. Jeg siger lavmælt, og med grus i stemmen: *"Samfundsvidenskab er det, som de personer, der er ansat i stillinger med forskningsforpligtelse, gør på landets universiteter"*. Ofte gør de noget, som giver dem en løn. Ofte er det systematisk, og ofte skriver de om det, de gør. Ofte bliver de anerkendt af andre, der er ansat i lignende stillinger på andre universiteter. Det er samfundsvidenskab! *"Er I så tilfredse?" "Nu gider jeg ikke høre mere"*.

Dem, der er blevet undervist af disse universitetsforskere, og som kan genfortælle resultaterne, fortællingerne, narrativerne, de sociale konstruktioner og kan anvende metoderne samt har fået et bevis på det, er samfundsvidenskabelige kandidater, der har en videnskabelig faglighed og ekspertise. Ofte er det højtlønnede konsulenter, embedsmænd, direktører, chefer, politikere og undervisere med fine titler som cand. scient. pol, cand adm. samf., cand polit, cand.mag, cand oecon, cand. merc. osv.

Konklusionen er, at samfundsvidenskaben er en wannabe. Samfundsvidenskaben findes, fordi der eksisterer samfundsvidenskabelige universitetsstudier med hvad dertil hører. Denne tautologiske forklaring er næppe tilfredsstillende for samfundsvidenskabelige forskere, eksperter, kandidater, konsulenter, embedsmænd og undervisere, men kan de finde en anden og bedre forklaring på eksistensen af samfundsvidenskab?

II. En kritisk vurdering af samfundsvidenskaben i dag

Hvad har samfundsvidenskaben givet tilbage til samfundet?

Naturvidenskaben har bidraget til forståelsen af vore omgivelser. Det var især Newton (1643-1727) der stod for gennembruddet med hans værk "*Philosophiae Naturalis Principia Mathematica*" fra 1687. Han grundlagde den klassiske fysik. År efter år har den menneskelige civilisation fået nye naturvidenskabelige erkendelser, som har afstedkommet nye teknologiske landvindinger. I flæng kan nævnes dampmaskinen, elektricitet, forbrændingsmotoren, den moderne kemi, fly, rumforskning, medicin, kernekraften, syntetiske materialer og ikke mindst computeren og informationsteknologi³⁴. Naturvidenskaben har været en lang succeshistorie.

Men hvad med samfundsvidenskaben? Hvad har den bidraget med til den moderne civilisation? Naturligvis kan en hver samfundsfagslærer nævne ikoner som Machiavelli (1469-1527), Hugo Grotius (1583-1645), Thomas Hobbes (1588-1679), Montesquieu (1689-1755), Adam Smith (1723-1790), Edmund Burke (1729-1797), Thomas Malthus (1766-1834), David Ricardo (1772-1823), John Stuart Mill (1806-1873), Karl Marx (1818-1883), Friedrich Engels (1820-1895), Durkheim (1858-1917), Max Weber (1864-1920), og Lenin (1870-1924) osv. Personerne var ikke objektive videnskabsmænd, men snarere ideologer og politikere, der havde en ide om, hvordan et samfund burde indrettes. Har de bidraget til en øget forståelse af individet og samfundet eller har de bidraget med konstruktioner af fortællinger og historier, som kunne anvendes af magtfulde grupper i politiske kampe? Har de bidraget til menneskelig lykke og velstand? Eller har de bidraget til kiv, krig og undertrykkelse?

Har den nyere samfundsvidenskab overhovedet bidraget med noget som helst til den moderne vestlige civilisation? Nogle vil måske hævde, at samfundsvidenskabelige kandidater har været med til at udbrede demokrati, menneskerettigheder og lighed. Men er det ikke snarere ideologers og politikeres fortjeneste?

Andre vil hævde, at kandidaterne har bidraget med økonomisk viden, der gør os i stand til at have en historisk høj levestandard. Viden om organisation, der gør os i stand til at opbygge store fællesskaber, som moderne nationalstater og multinationale virksomheder. Men bygger statsdannelser og store virksomheder ikke også på ideologi, nationalisme, magt, entreprenørånd, pragmatisme, teknologi, magt og grådighed?

Samfundsvidenskabens rolle er tvivlsom. Det er næppe økonomer og politologer, der har skabt den økonomiske velstand i vesten i de sidste hundrede år.

---

³⁴ Se f.eks. Keld Nielsen et al.(1996): **Skruen uden ende. Den vestlige teknologis historie**, 2. udgave, Bogklubben teknik og Natur.

Havde samfundsvidenskaben ikke et medansvar i forhold til dannelsen af totalitære regimer, som f.eks. Sovjetkommunismen eller planlægning og udførelse af de skrækkelige verdenskrige i det 20. århundrede? På trods af den moderne samfundsvidenskab er der i dag mange mennesker på jorden, der lever i dyb fattigdom, mens andre lever i opulent rigdom. Mennesker dør stadig af sult og der er stadig krige. Mennesker flygter, og mennesker er ulykkelige og ensomme. På trods af den moderne økonomiske videnskab er der stadig store hære af mennesker, som er arbejdsløse eller arbejder under dårlige betingelser. Den moderne samfundsvidenskab garanterer ikke fremskridt i samfundet!

Har samfundsvidenskaben bidraget med særlige indsigter, der kan legitimere de mange samfundsvidenskabelige studier, stillinger, konsulenter, eksperter, embedsmænd, lærere og de mange tusinde unge, der dagligt skal trækkes igennem samfundsfag i skoler, på ungdomsuddannelser og på andre videregående uddannelser?

Er det ikke rimeligt at spørge om, hvad en videnskab har bidraget med af praktiske resultater til borgerne og til skatteyderne? Hvad har geologien eller astronomien bidraget med? Hjælp til f.eks. olieeftersøgning og astronomisk navigation. Hvad med samfundsvidenskaben? Mange samfundsfagslærere vil intuitivt sige, at samfundsvidenskab og samfundsfag har bidraget til udviklingen af demokrati, menneskerettigheder og lighed. Men så er der jo ikke tale om objektiv videnskab, men blot ideologi, en fortælling eller en social konstruktion! En historie blandt mange andre mulige historier. De samfundsvidenskabelige kandidater er med andre ord historiefortællere og ikke videnskabsmænd!

Samfundsvidenskabens elendighed

Ud fra en traditionel videnskabelig målestok har samfundsvidenskaben været elendig, når det handler om at komme med forudsigelser. Meteorologer kan med stor sandsynlighed sige, hvordan vejret bliver i morgen. Med lidt mindre sandsynlighed kan de give en 5 døgns prognose. Vejrudsigter længere ud i fremtiden bliver upræcise³⁵. Astronomer kan eksakt fortælle positionen for planeten Venus i forhold til Danmark år 2032, kl. 18.32, den 12. december. Samfundsvidenskaben kan ikke fortælle, hvad der sker i morgen på aktiemarkedet eller hvordan udfaldet bliver af nogle aktuelle politiske forhandlinger.

Verdenskrigene i det tyvende århundrede blev ikke forudsagt, endsiige forhindret af samfundsvidenskaben. Man forudså ikke krigenes skrækkelige menneskelige og materielle ødelæggelser. Krig er udtryk for, at samfund bliver destruktive og at hele samfund ofte går til grunde. Hvorfor kommer samfundsvidenskaben ikke med klare svar

---

³⁵ Se Theilgaard op.cit. pp.23-36, 367-381. I bogen **Veiret**, TV2, Forlaget Aschehoug, 2005 kan man læse, at "*Intet vejrkort kan dog med garanti sige, hvordan vejret bliver mere end tre til fire dage ud i fremtiden*", p.73.

på, hvad der er årsager til krige, og hvordan de kan forhindres³⁶? Er det, fordi forskerne vil være objektive og værdineutrale, eller er det, fordi de ikke har resultater? Hvorfor skal vi som moderne og højt civiliserede mennesker stadig høre, se, opleve eller ligefrem deltage i krige?

Den moderne samfundsvidenskab kunne end ikke forestille sig, at Berlinmuren ville falde i 1989 og at den kommunistiske Sovjetunion ville gå i opløsning i 1991. Faktisk gjorde mange forskere grin med præsident Ronald Reagans vision om en verden uden et ondskabens imperium i form af Sovjetunionen. Det lå uden for forskernes forestilling. Præsidenten blev kaldt for en skydegal cowboy.

På daværende tidspunkt, læste jeg selv statskundskab i Århus, og var i færd med at specialisere mig i international politik. Mine professorer og jeg kunne ikke se en verden uden Sovjetunionen, magtbalance og atomvåben. Jo mere jeg læste om international politik, jo mindre troede jeg på, at verden kunne forandres og blive bedre. Selv da østtyskerne strømmede igennem Berlinmuren holdt forskerne fast på det gamle verdensbillede med to tysklunde. Den østtyske ambassadør i Danmark gæstede institut for statskundskab, hvor han fik taletid i økonomisk kantine. Reelt var han og hans regering sat fra bestilling. Foredraget var sikkert en af hans sidste embedshandlinger i Danmark!

Var der politologer, der forudsagde terrorangrebet den 9. september 2011?

Terrornetværket Al-Qaeda, Osama bin Laden og de efterfølgende krige i Afghanistan og Irak? Det hele synes at være en stor overraskelse. Også Danmark blev inddraget. Hvilken ekspert i international politik havde forestillet sig, at Danmark blev en krigsførende nation, der var i krig med bjergbønder i central-asien?

Var det ikke det samme, vi har oplevet omkring det såkaldte arabiske forår? Hvem havde forestillet sig, at statsledere som Ben Ali i Tunesien, Hosni Mubarak i Egypten og Muammar Gaddafi i Libyen alle skulle blive afsat indenfor ganske få måneder? At de stabile regimer i Mellemøsten over natten blev til historie? De såkaldte samfundsforskere er heldigvis begyndt at reflektere over deres teorier og redskaber³⁷.

Der findes dog også eksempler på politologer, der er kommet med forudsigelser, der har en vis rigtighed i forhold til den faktiske udvikling. Mest kendt er Samuel P. Huntingtons forudsigelse af civilisationernes kamp mod hinanden efter sammenbruddet af den kolde

---

³⁶ Indenfor disciplinen International politik er der en række forskere, som der igennem tiden har forsøgt at udvikle teorier om, hvorfor der udbryder krige. Teoriene synes dog at have en lille forklaringskraft og er snare bagud skuende efterrationaliseringer. Se f.eks. følgende introduktioner på dansk til området: Ole Wæver (1992): **Introduktion til Studiet af International Politik**, Forlaget Politiske Studier, Institut for Statskundskab, København. Bertel Heurlin (1996): **Verden 2000. Teorier og tendenser i international politik**, Gyldendal undervisning. Hans Branner (2009): **Global Politik. Grundbog til International politik**, Forlaget Columbus.

³⁷ Se "TEMA DE ARABISKE REVOLTER - OPRØR I SAMFUND OG VIDENSKAB", tidsskriftet "POLITIK", 15. årg., 2012, nr. 1, Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet.

krig³⁸. Fukuyamas forudsigelse omkring den universelle udbredelse af demokrati og markedsøkonomi, og dermed historiens afslutning, er mindre præcis³⁹.

Hvad kan vi bruge politologer til, når de ikke kan forudsige væsentlige politiske forandringer? Når de end ikke kan forklare årsagerne til begivenhederne? Hvad er deres eksistensberettigelse? Er det magthaverne, der bruger dem i spillet om at få magt? Er det politologerne, der selv går efter magten? Da jeg selv for mange år siden startede på Institut for statskundskab i Århus undrede jeg mig over sloganet for politologisk forening, som lød: "*Spis kirsebær med de store, mens de endnu er små*". Det gælder stadig 20 år senere, jævnfør foreningens hjemmeside⁴⁰. Det er en kendsgerning, at mange politologer bliver embedsmænd og rådgivere for deres regeringer. De sidder i diverse udvalg og kommissioner. Ud af folketingets 179 politikere, har 35 påbegyndt eller afsluttet et studie i statskundskab⁴¹. I Det Radikale Venstre udgør cand. scient. pol'erne hele 40 procent⁴². Der er som sådan ingen problemer i det, da den bedste måde, at få sine forudsigelser til at holde, er ved aktivt at påvirke fremtiden. Problemet opstår først, hvis de samfundsvidenskabelige kandidater tror, at de er indehaver af en særlig videnskabelig indsigt, som gør, at de mener, at deres argumenter, begrundelser og meninger er bedre end andre gruppers, og derfor skal have lov til at fylde mere. Er statskundskabssproget i virkeligheden ikke et magtens sprog, som kræver forrang, og som kan bringe andre gruppers diskurser til stilhed?

Hvad så med økonomerne? Kan de forudsige økonomiske kriser? Gang på gang er der opstået alvorlige økonomiske kriser, som er kommet bag på økonomerne. Det sidste er finanskrisen fra 2007-2008 og siden gældskrisen. På trods af økonomers lange teoretiske uddannelser og de mange økonomiske lærebøger synes de ikke at kunne forudsige menneskers økonomiske adfærd. De kan ikke forklare og forudsige de stemninger og den psykologi, der styrer de internationale finansmarkeder. De er heller ikke enige om løsninger på kriserne⁴³. Hvad kan man så bruge økonomerne til? Selv det ansete engelske tidsskrift Economist er kommet i tvivl i forhold til holdbarheden af de gængse økonomiske teorier. Der er flere artikler, der handler om, at de økonomiske lærebøger bør omskrives⁴⁴. Økonome burde erkende, at verden konstant forandre sig, og at deres teorier ikke er andet end udviklede og interessante fortællinger. Narrativer, der skal

---

³⁸ Samuel P. Huntington, "*The Clash of Civilizations?*" i "*Foreign Affairs*", Sommer 1993.

³⁹ På dansk se Francis Fukuyama (1993): **Historiens afslutning og det sidste menneske**, Gyldendal.

⁴⁰ Se <http://ps.au.dk/uddannelse/studiemiljoe-og-faciliteter/foreninger/politologisk-forening/> Her kan man læse: "*Vi byder dig velkommen til foreningen, hvor du kan spise kirsebær med de store, mens de endnu er små!*" Magen til opblæsthed skal man vist lede længe efter i en dansk sammenhæng.

⁴¹ Se "*Hver femte MF'er har samme uddannelse*", Politiken, den 23. september 2011.

⁴² Ibid.

⁴³ Se artikel af Peter Gorm Larsen (2012): "*Har økonomer løsninger på krisen?*", <http://www.policy.dk/ekonomer.pdf>

⁴⁴ Se f.eks. "*Economics textbooks, Revise and resubmit. The crisis is changing how macroeconomics is taught*", Economist, den 31. Marts 2010.; "*The state of economics: The other-worldly philosophers*", Economist, den 16. Juli 2009.; "*Economics focus. In defence of the dismal science*", Economist, den 6. August 2009; "*Economics: What went wrong with economics*", den 16. Juli 2009.

ændres og udbygges. Løsningen er ikke flere variable i computermodeller og kraftigere computere.

Også i dagligdagen kan man opleve samfundsvidenskabens elendighed. Som konsulent, evaluator og underviser har jeg adskillige gange oplevet fænomener i samfundet, som mine kollegaer og jeg ikke kan forklare på trods af vores lange samfundsvidenskabelige uddannelser. Hvordan kan det f.eks. være, at to klasser i 2. G kan være så forskellige, når eleverne i klasserne er sat sammen helt tilfældigt? Hvordan kan det være, at et rygestopkursus fungerer med stor succes det ene sted, men et andet sted er en fiasko? Hvordan kan det være, at en dreng fra et godt hjem med veluddannede forældre begår vold nede på det lokale diskotek?

Borgere og politikere er klar over samfundsvidenskabens elendighed. Derfor lader de sig heldigvis ikke styre af undersøgelser, rapporter, evalueringer og udtalelser fra diverse samfundsvidenskabelige eksperter og kandidater.

Samfundsvidenskaben er kedelig

Elendigheden betyder, at de resultater som samfundsvidenskaben kommer frem med, er selvindlysende og kedelige sandheder. F.eks. at efterspørgslen stiger, når prisen falder. Offentligt ansatte stemmer i større udstrækning på partier, der går ind for at bevare en stor offentlig sektor. At der er større sandsynlighed for, at en slagteriarbejder stemmer på socialdemokratiet fremfor det konservative folkeparti. At børn, hvis forældre har en lang videregående uddannelse klarer sig bedre i uddannelsessystemet. At større økonomisk ulighed giver mere kriminalitet osv. Det er ikke raketvidenskab. Hvad skal vi bruge den slags trivialiteter til?

Samfundsvidenskabens elendighed betyder, at videnskaben bliver meget beskrivende. Rapporter, undersøgelser, evalueringer og lærebøger bliver til lange beskrivelser af indretninger og forhold. Lærebøger i samfundsfag bliver til "gab". Det er detaljerede beskrivelser af ideologier, partier, vælgeradfærd, politisk deltagelse, styreformer, politiske institutioner, forfatninger, retssystemer, arbejdsmarkedet, økonomi, handel, sociale klasser, livsformer, livsstile osv. Især ældre lærebøger har titler som "Samfundsbeskrivelse"⁴⁵ eller "samfundslære"⁴⁶.

---

⁴⁵ Noget af det kedeligste der er skrevet, er f.eks. Erik Møllmann Bøye (red.) (1984): **Erhvervs- og Samfundsbeskrivelse**, bind 1 og 2, Akademisk Forlag. Mange økonomi- og statskundskabsstuderende har været igennem disse bøger. Traditionen med den slags lange og detaljerede beskrivelser lever videre i bedste stil indenfor økonomi, politologi og generelt samfundsfag.

⁴⁶ Se f.eks. Mette Koefoed et al. (1970): **Samfundslæren til HF og Gymnasiet**, Gyldendal; Henrik Bøegh (1985): **Samfundslære. Grundbog i erhvervs- og samfundsbeskrivelse**, Det schønbergske forlag, København; S. Hammer et al. (1996): **Samfundslære**, Forlaget Kurlund. Denne bog er stadig meget udbredt på handelsgymnasier, nu hedder den blot samfundsfag. Se Kureer & Frederiksen (2012): **Samfundsfag**, 3 udgave, Forlaget Systime, p. 224. For en historisk

Økonomernes lærebøger er ikke bedre. De hedder ofte noget med national økonomi, international økonomi, makro økonomi eller global økonomi. De indeholder også ofte lange og detaljerede beskrivelser af vores nuværende vestlige markedsøkonomier⁴⁷. Værre er det, at mange af de logiske og matematiske ræsonnementer bygger på en idealtypisk økonomi, hvor der er et frit marked med mange udbydere og forbrugere. I virkeligheden er der tale om en beskrivelse af en undtagelse, som man måske i dag kan være heldig at opleve på en arabisk basar. Økonomerne har ved hjælp af simpelt matematik og lidt tal gjort deres beskrivelser overbevisende og videnskabelige. Der er dog stadig tale om narrativer. Historier, der bygger på sociale konstruktioner. Historier, der kan fortælles på andre måder, der vil give andre ræsonnementer og have andre konsekvenser⁴⁸.

Vi kan konkludere, at den samfundsvidenskabelige og samfundsfaglige viden, hovedsageligt består af en ophobning af data og facts omkring en given historisk indretning, af et givet samfund, der findes indenfor et givet område af jordkloden. Er det videnskab?

Samfundsvidenskaben er konservativ

I sagens natur bliver samfundsbeskrivelser konservative. Elever, studerende, embedsmænd, konsulenter, forskere og politikere skoles i vores nuværende samfunds indretninger. Markedsøkonomi, privat ejendomsret, hierarkier og lønforskelle, demokrati, partier, domstole, familien osv. kommer til at fremstå som evige og naturlige indretninger. Hvorfor stiller de samfundsvidenskabelige kandidater, eksperterne og lærebøgerne ikke spørgsmålstegn ved de menneskeskabte institutioner? Hvorfor interesserer de sig ikke for kontrafaktiske situationer?

Hvad nu, hvis vi havde medarbejderejede og styrede virksomheder? Hvis bigami var lovligt eller der ikke var undervisningspligt? Hvis der ikke var værnepligt eller der ikke skulle gives karakterer på vores uddannelsesinstitutioner? Hvis vi ikke havde fået en grundlov i 1849 i Danmark, eller tyskerne ikke tabte 2. verdenskrig? Hvorfor opstilles der ikke vilde scenarier og utopier for fremtiden? Hvorfor kommer det altid til at handle om lange tekniske beskrivelser illustreret med kedelige tal og procenter? Hvorfor er det altid teknokraternes historie, der skal fortælles?

---

beskrivelse af samfundsfags udvikling i Danmark se **Samfundsfag**, Udgivet af Foreningen af Lærere i Samfundsfag i Gymnasiet og HF, (1978).

⁴⁷ Se f.eks. Henrik Kureer (2010): **International økonomi, A-niveau**, 2. udgave, Systime, og Henrik Kureer (2010): **International økonomi B-niveau**, 2. udgave, Systime. Bøgerne anvendes meget i handelsgymnasiet.

⁴⁸ Bemærk den aktuelle økonomiske historie om, at vi skal have skabt et større arbejdsudbud i Danmark, da det vil give flere arbejdspladser, uagtet at arbejdsløsheden er høj i Danmark. Det er en historie, der primært giver mening i økonomernes verden, der bl.a. understøttes af økonomiske computermodeller. Se f.eks. "Lykketoft angriber regeringens politik", Jyllands-Posten den 8. juni 2012.

Konservatismen og samfundsvidenskabens åndelige fattigdom er ikke blevet bedre af, at man igennem årene har forsøgt at gøre videnskaben anvendelig. De mange samfundsvidenskabelige studenter (kommende DJØFer) skal naturligvis have et job, når de bliver færdige med deres studier. Da de er skolet i beskrivelser af vores nuværende samfund og den givne magtstruktur, kan de med stor fordel anvendes i stat, regioner og kommuner samt selvfølgelig på uddannelsesintuitioner. Naturligvis er DJØFerne også meget egnede til at sidde i alle folkelige organer, som folketing, regions- og byråd, da de er eksperter i vores nuværende system. De er uddannet til at blive apparatjiks⁴⁹.

Er samfundsvidenskaben ikke blevet DJØFiceret, dvs. videnskaben er blevet overtaget af fremstormene økonomer, jurister og statskundskabsfolk? Af grådige konsulenter og rigide embedsmænd? Har DJØFicingen ikke fjernet den sidste rest af rigtig videnskab i studiet af mennesker og samfund?

Sammenblandingen af samfundsvidenskabelige forskere, konsulenter, embedsmænd og politikere er blevet total i Danmark. Alle er organiseret i fagforbundet DJØF og alle har læst statskundskab, jura eller økonomi. I diverse udvalg, kommissioner og udredningsopgaver rådgiver universitetsøkonomer, samfundsforskere og konsulenter, deres gamle studiekammerater, som nu er embedsmænd og politikere. Sidstnævnte grupper sørger for, at der er gode bevillinger til vennerne og de tidligere lærere fra universiteterne. Det er altid rart at mødes. Alle taler det samme samfundsbevarende og konservative teknokratsprog.

At samfundsvidenskaben er gået i retning af en øget problemorientering gør den endnu mere konservativ, da fokus nu skal være på aktuelle samfundsmæssige problemer i det samfund, vi nu engang lever i. De samfundsvidenskabelige kandidater bliver til maskinoperatører, der ikke kan andet end at justere på skruer og trykke på knapper. Samfundsvidenskaben forvandles til teknikaliteter. Eksperterne bliver enøjede specialister i vores skattesystem, pensionssystem, EU, nationaløkonomi, miljø, politik, arbejdsmarkedsforhold osv.

Hvor blev samfundsvidenskaben af? Hvor er nysgerrigheden for, hvordan vi kan indrette gode menneskelige fællesskaber? Hvorfor findes der i dag ikke beskrivelser af andre samfundsmæssige konfigurationer med en anden fordeling af magten og med andre institutioner og andre økonomiske indretninger? Hvor er samfundskritikken og visionerne for en bedre verden? Næppe på universiteterne, i konsulentfirmaerne eller i statens departementer og styrelser, hos lærerne i samfundsfag på landets uddannelsesinstitutioner?

---

⁴⁹ Jeg har ladet mig fortælle, at gennemgangen af marxisme helt er fjernet fra det obligatoriske pensum på Institut for Statskundskab i Århus. Jeg vil bestemt ikke advokere for marxisme, men det er mere den kendsgerning, at man fjerner alternative syn på samfundsindretningen. Det er ikke for ingenting, at logoet for statskundskab i Århus er et ror , der symboliserer det at styre, dvs. cybernetik.

Kan man forestille sig, at faget samfundsfag i virkeligheden handler om at opdrage en nations indbyggere til at være nyttige borgere, der stemmer ved valgene og støtter den givne magtstruktur? At den snakkende, joviale og skæggede samfundsfagslærer i cowboybukser, kan sammenlignes med præsten? At samfundsvidenskaben og samfundsfag har overtaget kirkens traditionelle rolle? At samfundsfag og samfundsvidenskab passiviserer folket ved at fortælle historier, der legitimerer en stressende effektivitet, rigide hierarkier, ulighed og fattigdom? At samfundsbeskrivelserne er en slags opium for folket?

Har samfundsvidenskaben medvirket til at afskaffe fattigdom og krige? Frigøre mennesket, skabe gode arbejdspladser og jobs til alle? Forhindre kriminalitet? Har samfundsvidenskaben bidraget til, at det moderne menneske er blevet lykkeligt?

Hvad er det lige, de mange samfundsvidenskabelige DJØFer har bidraget med? Er det til besparelser, rationaliseringer, omstruktureringer, omplaceringer, implementeringer, dårlige arbejdsvilkår og stress?

III. Gentænkning af samfundsvidenskab

Der er akut behov for at gentænke samfundsvidenskaben. Det skal ske indenfor tre områder, nemlig det videnskabsteoretiske område, videnskabens forhold til praksis og endelig undervisningen i samfundsvidenskab og samfundsfag.

Gentænkning af det videnskabsteoretiske grundlag

Paradoksalt nok kan samfundsvidenskaben hente inspiration fra naturvidenskaben og i særlig grad fysikerne. De har med kvanteteorien og Einsteins relativitetsteori for længst gjort op med Newtons mekaniske, deterministiske og reduktionistiske verdensbillede⁵⁰. Den moderne fysik tænker ikke længere i absolutte størrelser. Tid og rum er relativt. Den fysiske verden er ikke bestemt af eviggyldige naturlove, men forstås bedre som processer og perspektiver. Verden er kontingent og under konstant forandring. Nogle fysikere lader sig inspirere af biologernes evolutionistiske verdensbilleder, hvor processer medfører en konstant udvikling⁵¹.

Desværre bygger meget ”moderne” samfundsvidenskab stadig på Newton og de klassiske fysikers verdensbillede. Mange samfundsvidenskabelige kandidater har en reduktionistisk, deterministisk og mekanisk opfattelse af fænomener i samfundet. De tror, at de kan nedbryde komplekse sociale fænomener til håndgribelige størrelser ved hjælp af sproglige begrebsafklaringer og definitioner. Sociale fænomener bliver isoleret til afhængige variable (dvs. effekter og virkninger) og uafhængige variable (dvs. årsager). Sprogligt konstruerer og italesætter de kausaliteter⁵². Ved hjælp af såkaldte operationaliseringer kvantificeres variable med tal. De samfundsvidenskabelige kandidater forsøger at finde korrelationer, dvs. sammenhænge mellem variable. I virkeligheden er der tale om store og abstrakte sproglige konstruktioner. I denne optik bliver god samfundsvidenskab, når man f.eks. kan se en sammenhæng mellem uddannelsesniveau og menneskers sundhed. De har sprogligt konstrueret en sammenhæng. De har skabt, italesat og legitimeret en ny fortælling. En historie som mennesker handler på inden rapporten er skrevet. Gælder denne sammenhæng også i fremtiden? Who knows?

Endnu værre er det med økonomernes konstruktioner. De slæber f.eks. rundt med en forestilling om equilibrium dvs. ligevægt, som er mange hundrede år gammel. F.eks. at

---

⁵⁰ Se f.eks. Hans-Peter Dürr (2011): **Warum es ums Ganze geht. Neues Denken für eine Welt im Umbruch**, Fischer Taschenbuch Verlag, passim. Lee Smolin, (1997): **The Life of the Cosmos**, Weidenfeld & Nicolson, London, passim. Bill Bryson (2009): **En kort historie om næsten alt**, Gyldendals Bogklubber, passim.

⁵¹ Lee Smolin, (1997): **The Life of the Cosmos**, Weidenfeld & Nicolson, London, passim.

⁵² Den mekaniske tankegang er særlig udtalt i den såkaldte virkningsevaluering. Se Peter Dahler-Larsen (2003): ”Opskrift på virkningsevaluering” pp. 51-79 i Peter Dahler-Larsen og Hanne Kathrine Krogstrup (2003): **Nye veje i evaluering. Håndbog i tre evalueringsmodeller**, Systime.

efterspørgsel og udbud vil mødes i en ligevægtspris. De tror på nogle naturlige og evige tilstande i forhold til menneskers adfærd. F.eks. at mennesket er rationelt og vil nyttemaksimere.

Som anført ovenfor har samfundsvidenskaben igennem årene til fulde vist sin elendighed både på det teoretiske og praktiske plan.

Opgiv ideen med at efterligne de klassiske fysikers mekaniske verdensbilleder. Fænomener i samfundet er kontingente og midlertidige. Især fordi mennesker lærer af fortiden, men også fordi mennesker konstant handler. Heldigvis! Tænk, hvis det stadig var nazisterne, der havde magten i Tyskland eller vi stadig havde fæstebønder i Danmark!

Samfundsforskning og beskrivelser er kun øjebliksbilleder af tilstande. Afhandlinger, rapporter, undersøgelser, evalueringer og lærebøger er derfor ikke andet end fortællinger, der allerede kan rubriceres som historie i det øjeblik, det sidste punktum er sat. Som moderne og mobile mennesker indgår vi hver dag i nye sociale relationer og processer. Hver eneste sekund "*producerer*" vi samfund. Bare det, at forskeren, konsulenten eller læreren undersøger et socialt fænomen, bidrager øjeblikkeligt til produktion af samfund. Personen, der interviewes, begynder straks at tænke over nye ting, og kan handle der på.

Samfundet i går er forskellig fra samfundet i dag. Aktiemarkedet i går er forskellig fra aktiemarkedet i dag. Den politiske situation på Christiansborg er ikke, som den var sidste år. Heraklit havde ret i, at man ikke kan bade to gange i den samme flod. Både floden og den badende har forandret sig⁵³. Hvad sker der i morgen?

På trods af, at mange fysikere har opgivet ideen om, at der er absolutte holdepunkter i den fysiske verden, undersøger de stadig verden og ser stadig muligheder. De forsøger at afdække processer, relationer, bevægelser og perspektiver. De finder principper for selvorganiseringen. De ser på, hvordan helheden spiller ind på delene og omvendt.

Løsningen for samfundsvidenskaben er hverken en reduktionisme, hvor forskningsobjektet er det atomistiske og foranderlige individ, eller at objektet er totaliteter i form af flygtige aggregerede variable, der f.eks. kaldes for samfund, struktur eller system. Helt galt bliver det, når størrelserne beskrives som eviggyldige sandheder.

Forskere, konsulenter og embedsmænd skal opgive troen på, at der er korrespondens mellem deres begreber og teorier, og så en ydre iagttagelig og objektiv virkelighed. De skal i stedet acceptere, at de netop med deres begreber og teorier skaber virkeligheden. De skal afdække, hvordan individ og samfund konstrueres og italesættes samt hvilke konsekvenser det har. I særlig grad bør fokus være på undersøgelser af italesættelser af relationer mellem individer og grupper af individer.

---

⁵³ Lübcke op.cit. p.183.

Som tidligere nævnt, er "*samfund*" et konstrueret begreb. Det er et forsøg på at skabe et nulpunkt, en absolut eller en fast baggrund. Som mennesker oplever vi ikke et samfund, men kun relationer til andre mennesker. Ingen af os har set "*samfundet*".

Samfundsforskeren skal ikke studere samfund, men relationer, processer, meninger, kultur, perspektiver, italesættelser, fortællinger og adfærd mennesker imellem. Det er forhold, der konstant forandrer sig, og som konstant skal genproduceres for ikke kun at være historie. Det er forhold, som vanskeligt lader sig afgrænse i rum og tid. At henvise til konteksten gør det ikke mere nøjagtigt, for hvor starter og slutter den? Sociale fænomener kan ikke nedbrydes til pæne målbare variable og diagrammer med kasser og pile⁵⁴.

Samfundsvidenskab kan ikke reduceres til kun, at se på signifikante sammenhænge mellem variable. Flere variable og kraftigere computere vil ikke afhjælpe samfundsvidenskabens elendighed.

Fokus på fortløbende processer fremfor fast definerede variable vil give forskere, konsulenter, embedsmænd, lærere, studerende og elever bedre mulighed for at forstå og forklare organisationer, politik og økonomiske udviklinger.

Ofte kan 1, 2, 10 eller 100 variable ikke forklare, hvorfor aktiemarkedet pludselig begynder at falde. Først kommer der måske en dårlig økonomisk nyhed i pressen. Det får nogle til at sælge. Aktørerne er i gang med at "*producere*" en økonomisk begivenhed. Det får aktiemarkedet til at falde. Det bliver til en ny nyhed. Det får flere til at sælge osv.

Økonomerne skal supplere deres tal og statistik med en interesse for, hvordan der bliver "*produceret*" økonomi. De skal undersøge aktørernes sociale konstruktioner af virkeligheden og kortlægge, hvordan konstruktionerne spiller ind på "*virkeligheden*" i tidspunktet T1, T2, T3, T4 osv. De skal undersøge, hvordan der "*produceres*" økonomiske kriser, som jo er sociale konstruktioner hos forbrugere, investorer, journalister og politikere. Det er fortællinger, der bliver til selvopfyldende profetier. Hvornår bliver økonomerne klar over, at vi har muligheder, og at vi kan ændre verden, hvis vi vil?

Gymnasielæreren, der ikke kan forstå, hvorfor to 2.G klasser er så forskellige, skal ikke begynde at finde årsager, der kan sammenfattes i stabile variable og kasser forbundet med pile. Hun skal i stedet forsøge at følge de processer, der sker i klasserne. Hun skal undersøge relationer mellem eleverne og se, hvordan der opstår mønstre, der konstant ændres. Det, der sker om mandagen i første time (T1) tages med ind i næste time om onsdagen (T2), som igen får indflydelse om fredagen (T3) osv. Hun skal undersøge, hvordan begivenheder italesættes og, hvordan der skabes roller. Hun skal undersøge, hvorfor der kontinuerligt produceres god stemning i den ene klasse og dårlig stemning i den anden klasse. Samtidig skal hun være klar over, at hun med sin tilstedeværelse selv deltager i produktionerne. At hun selv italesætter begivenheder og adfærd. Hun skal erkende, at alt faktisk kunne være anderledes.

---

⁵⁴ Se arketypen på dette hos Dahler-Larsen op.cit.

Naturligvis findes der i dag samfundsforskere, konsulenter, embedsmænd, lærere, elever og studerende, der er klar over disse processer. Men de er undtagelsen, og de bliver ikke regnet for rigtige videnskabsfolk. De anses som ideologer, ildsjæle, projektmagere, fantaster og utopister.

De samfundsvidenskabelige kandidater og forskere skal opgive troen på det nomotetiske, dvs. at der findes lovmæssigheder. Acceptere, at den iagttagelige virkelighed er kontingent og fremtræder i form af perspektiver.

Når verden er kontingent bliver det straks interessant at beskæftige sig med kontrafaktiske forhold. Hvad nu hvis, der ikke var privat ejendomsret? Der ikke var markedsøkonomi? Der ikke fandtes et repræsentativt demokrati? Der ikke var ledere? Hvad nu, hvis der ikke fandtes et militær? At ulighed og fattigdom var afskaffet osv.? Den slags scenarier skal forskere, konsulenter, embedsmænd, lærere, studerende og elever i større udstrækning til at beskæftige sig med. For når verden er kontingent, er fremtiden fyldt med muligheder. De samfundsvidenskabelige kandidater skal beskæftige sig med visioner, utopier og handlingsstrategier fremfor teknokratiske og konservative samfundsbeskrivelser.

Forskeren, konsulenten, embedsmanden, læreren, den studerende og eleven skal opgive illusionen om, at man kan være objektiv dvs. værdineutral. De må opgive at betragte dem selv som instrumenter, der måler tilstande i samfundet. De er ikke termometre, linealer, kikkerter eller mikroskoper, men mennesker af kød og blod. De har deres egne biografier, historier og sprog, som de ikke kan frakoble, når de forsøger at forklare og forstå mennesker og samfund. De er levende kroppe, der udsender dufte, bevægelser, mimik og fylder i rummet. Forhold der påvirker ethvert interview og observation, men også deres fortolkninger af artefakter.

Forskere, konsulenter, embedsmænd og lærere skal opgive troen på, at det er muligt at stå på en bjergtop og iagttage individer og samfund. De skal acceptere, at de selv befinder sig i en af myretuens myriader af gange. At de, som myrer i en myretue, kun har et stærkt begrænset udsyn. De skal indse, at de aldrig kommer til at se hele myretuen. At det er umuligt at iagttage alle relationer. De har ikke øjne i nakken, og kan ikke se i mørke. Acceptere, at de som myre selv skal overleve og selv deltager i fællesskabet. At det aldrig vil lykkes at få andet end et myreperspektiv på de andre myres adfærd og relationer. Det er ikke dårligt, for det skaber mulighed for kommunikation, deltagelse og ændring af myreverdenen.

Der findes ikke et grundprincip eller en masterplan, som samfund til alle tider vil være organiseret efter. Vi kan lade os inspirere af fortællingerne fra de gamle politiske filosoffer som f.eks. Adam Smith og Karl Marx. Deres teorier er kun historier og ikke eviggyldige sandheder. Teorien om den usynlige hånd og det frie marked er en fortælling. Det samme gælder Marxs beskrivelse af klasser, klassekamp, de uundgåelige revolutioner og historiens teleologiske udvikling.

Samfundsvidenskabelige forskere, konsulenter, embedsmænd, journalister, lærere og politikeres fortællinger handler i dag ofte om demokrati, menneskerettigheder, økonomisk krise, arbejdsløshed, vækst, konkurrenceevne, globalisering og klima. Fortællinger om flygtninge, ghettos, manglende drikkevand, stress, skilsmisser, ulighed, selvmord, lykkepiller, ensomhed og død? De kunne være anderledes. Hvor er fortællingerne om lykke, fællesskaber, kærlighed og nye indsigter? Hvor er de nuancerede og pluralistiske fortællinger om individer og samfund? Fortællinger der giver håb, handlinger og en bedre fremtid. Fortællinger, der bringer os fri af krisernes lænker.

De samfundsvidenskabelige eksperter er som andre mennesker kun sandkorn blandt millioner andre sandkorn i en roterende cementblander. De bliver kastet rundt af bevægelserne. Intet sted findes der et helle. Eksperterne ser kun en lille del af helheden. De iagttager de nærmeste sandkorn i et øjeblik, da alt roterer. Som sandkorn kan de ikke holde sig uden for processen. De støder konstant ind i andre sandkorn og bindes ind i midlertidige strukturer.

I overensstemmelse med relativitetsteorien vil forskeren, konsulenten, embedsmanden eller læreren aldrig kunne se eller forstå totaliteten. De befinder sig alle i den roterende cementblander. Hvis de faldt på jorden, og kom ud af cementblanderen, vil de have det problem, at de ikke længere kunne se, hvad der skete blandt sandkornene i cementblanderen. Derfor er en fuldstændig forståelse og forklaring af totaliteten en logisk umulighed.

Forskere og praktikere

Det er et kæmpe problem for de samfundsvidenskabelige studier, at de i den grad er integreret med de eliter, der styrer vores moderne vestlige samfund. Som tidligere påvist, er de samfundsvidenskabelige kandidater i Danmark stærkt overrepræsenteret i det danske folketing, i partierne, i interesseorganisationerne og i medierne. Statskundskab er næsten blevet synonymt med at uddanne sig som politiker. Statskundskab er magt. Endnu værre er det, at de samfundsvidenskabelige kandidater også sidder på de centrale poster i ministerier, styrelser, regioner og kommuner. At være topembedsmand betyder i dag, at man har en samfundsvidenskabelig uddannelse som cand. scient. pol., økonom eller jurist. De er alle organiseret i DJØF. De har alle lært magtens sprog og magtens fortællinger.

De såkaldte samfundsvidenskabelige forskere, der sidder tilbage på universiteter, bliver i stort omfang anvendt af deres tidligere elever som eksperter i diverse udvalg og kommissioner. Ofte er deres forskning ikke uafhængig, men skal leve op til nogle specifikke krav og ønsker for at få en bevilling fra embedsmændene, politikerne eller det private erhvervsliv. Derfor bliver meget forskning teknokratisk og handler om ligegyldige teknikaliteter.

Findes der i dag kritiske samfundsforskere, som tænker ud af boksen? Forskere som forsker i andre typer af samfund og menneskelige relationer? Forskere der udvikler nye og anderledes fortællinger om samfundet? Findes der samfundsvidenskabeligt grundforskning i Danmark, hvor det er forskernes nysgerrighed og interesser der bestemmer forskningen og ikke de bevilligende myndigheder og det private erhvervsliv?

Faktisk synes den uafhængige forskning og de nye fortællinger at komme fra politiske tænketanke som CEPOS, Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, Kraka, Cevea, Casa, Sophia osv. Tænketankene er bestemt ikke politisk uafhængige, men de tør stille de kritiske spørgsmål og forholde sig til det kontrafaktiske.

Måske skulle de samfundsvidenskabelige uddannelser og de mange samfundsfagslærere i ungdomsuddannelserne lade sig inspirere af myretuen og cementblanderen. Det gælder om, jævnlige at få nye positioner. Besøge nye myregange og befinde sig andre steder i cementblanderen. Mulighederne er mange. F.eks. tidsbegrænsede ansættelser, jobrotation, obligatoriske praktikperioder på jobcentre, i folkeskoler, børnehaver, plejehjem og private virksomheder.

Samfundsvidenskaben skal ikke længere være en anakronistisk irrelevant naturvidenskabelig wannabe. Den skal kravle ud af elfenbenstårnet og begynde at fortælle historier, der skaber håb, handling, udvikling og lykke.

Undervisning i samfundsfag

Gentænkning af samfundsvidenskaben har naturligvis implikationer for undervisningen i samfundsvidenskab og samfundsfag.

Indholdet af samfundsfag skal ikke længere bestå i, at elever og studerende skal trættes med lange samfundsbeskrivelser og halvdårlige teorier, som forsøger at beskrive vores nuværende samfund⁵⁵. Beskrivelser, som konservativt formidler og cementerer vores nuværende institutioner, relationer, værdier og normer. Beskrivelser, som får vores nuværende samfund med repræsentativt demokrati og markedsøkonomi til at fremstå som naturligt og som et endemål for menneskelig civilisation. Samfundsbeskrivelser, som er statiske og forhindrer menneskelig kreativitet. Beskrivelser, som giver et falsk billede af at være objektiv videnskabelig viden. Beskrivelser, som bygger på et teknokratisk elitesprog, der kvæler dialog og debat i samfundsfagstimerne og ikke mindst til eksamenerne. Beskrivelser, som på forhånd gør lærerne til samfundsvidenskabelige eksperter.

---

⁵⁵ Se f.eks. Peter Gorm Larsen: (1997): "*Ingen grundbøger i samfundsfag!*" (publiceret på lukket konference i Skolekom og på: <http://www.policy.dk/art3.htm>). Findes også på en side hos undervisningsministeriet, der handler om centrale tekster i forhold til samfundsfagets didaktik: http://www.emu.dk/sem/fag/sam/sam_didaktik/index.html

Elever og studerende skal i stedet bibringes en forståelse af, at de selv og deres samfundsfaglærer her og nu producerer sociale konstruktioner, fortællinger, narrativer og menneskelige relationer. De skal bibringes en opfattelse af, at de "*producerer samfund i samfundsfagstimerne*". At de "*producerer økonomi i økonomitimerne*". At økonomi, samfund og samfundsindretninger er kontingente og midlertidige. At alt kan være anderledes og at fremtiden er åben. At magt og penge kan fordeles på andre måder. At mennesker kan bo, arbejde og leve på andre måder. At familier ikke behøver at være kernefamilier, men kan være storfamilier, klaner eller slægter. At far og mor, kan være mor og mor eller far og far. At stater, landegrænser og sprog er mere eller mindre vilkårlige menneskelige konstruktioner.

Gentænkning af samfundsfag betyder, at fokus i undervisningen skal lægges på muligheder og beskæftige sig med det kontrafaktiske. Hvad nu, hvis Danmark ikke var en stat? Hvis vi danskere i stedet organiserede os i klaner? Hvis vi ikke fordelte goderne via markeds kræfterne? Hvis vi ikke skulle undervises, eller selv skulle betale for at få en uddannelse eller komme på sygehus? Hvad du, hvis man ikke fik karakterer i samfundsfag og ikke behøvede at møde op til timerne osv.?

Hvad ville der være sket, hvis udviklingen var en anden? Hvis vi ikke havde fået en finanskrisen i 2008? Hvis regeringen var en anden? Hvis der var 100.000 flere arbejdsløse osv.? Kontrafaktiske betragtninger anses traditionelt for ikke at være videnskabelige, men at beskæftige sig med den faktiske udvikling, er heller ikke videnskabeligt. Den faktiske udvikling er jo blot et udfald af mange mulige udfald. Et udfald, som i øvrigt hele tiden forandres. Det kontrafaktiske perspektiv gør samfundsfagsundervisningen mere interessant. Det giver elever og studerende en bevidsthed om det kontingente, og at de selv kan og skal handle.

Det er muligheder, der skal afdækkes, og det er muligheder, der skal undervises i. Muligheder er også handlinger. Fremtiden er åben. Samfundsfagsundervisningen har i alt for mange år været fokuseret på institutioner og strukturer. Gamle fortællinger om demokrati, markedsøkonomi, private virksomheder, familien osv. Størrelser, der i lærebøgerne har fået deres eget liv. Størrelser, der opfattes som naturlige og evige. Fortællinger som anvendes, når elever og studerende skal undervises, have karakterer og går til eksamen.

I stedet for, at elever og studerende skal skrive pseudovidenskabelige afhandlinger og afleveringer, skal de forfatte essays om deres drømmesamfund, drømme familie, drømmearbejde, drømme by eller drømmeøkonomi. Det vil give dem en bevidsthed om, at de selv er med til at producere samfund. At de selv har åben. At samfund og samfundsindretninger er menneskelige konstruktioner.

De gymnasiale rigide krav om taksonomiske niveauer er et pseudovidenskabeligt krav, der skal bibringe elever og lærere en opfattelse af, at man kan skelne mellem, hvad der er objektivt og subjektivt. Elever tvinges til først at redegøre, derefter analysere og til sidst

vurdere eller diskutere. Det er udtryk for et anakronistisk verdensbillede af videnskab og objektive videnskabsmænd, der nøgtern undersøger virkeligheden derude. Det er udtryk for et absolut og statisk verdensbillede. Dette taksonomiske cirkus⁵⁶ gør undervisningen kedelig, abstrakt og uvedkommende. I stedet skal vi have drømmene, dialogen og debatten ind i timerne. Eleverne skal lære at skabe nye fortællinger og sociale konstruktioner om samfundet. De skal lære at producere og skabe samfund. Lære at sætte processer i gang.

Elever og studerende skal lære at skabe sociale konstruktioner, der afdækker og nedbryder etablerede sandheder og magtkonstellationer. Der bidrager til fortællinger om retfærdighed og bringer mennesker fri af det påtvungne nødvendighedsrige. Skabe sociale konstruktioner, der nedbryder opblæsthed, fordomme, nidkærhed og ensidighed. Skabe sociale konstruktioner, der åbner op for pluralisme og tolerance. Der bidrager til menneskelig værdighed og frihed. Der skaber anerkendelse og åbner nye muligheder, der tager afsked med det økonomiske fængsel, som lærebøgerne i dag synes at formidle. Konstruktioner der skaber håb og handlinger.

Det kontrafaktiske leder undervisningen hen mod scenarier. Elever og studerende skal trænes i, at opstille og beskrive scenarier for mulige indretninger i samfundet. I forhold til statsdannelse skal de f.eks. beskrive 3 scenarier. Et forenet Europa, et suverænt og nationalistisk Danmark, et Danmark der er brudt op i mindre stammesamfund. De skal finde fordele og ulemper ved scenarierne og opstille handleanvisninger på, hvordan de kommer hen til drømmescenariet.

Elever og studerende skal selv sætte processer i gang, der påvirker dem selv og deres omgivelser. De skal undersøge, hvad der sker. Blive klar over, at indretninger, institutioner, værdier og normer i samfundet er noget de selv er med til at producere og konstruere. De skal selv starte underskriftindsamlinger, skrive læsebrev og kronikker. Lave hjemmesider og YouTube film. Fremstille spørgeskemaer og konsulentrapporter⁵⁷. De skal selv indkalde til møder og arrangere studieture. Møde politikere, embedsmænd og borgere. Lave eksperimenter og happenings. Opstille partier og lave græsrodsbevægelser. De skal med andre ord lære at handle.

Elever og studerende skal lære at forstå processer mere end at aflire pseudovidenskabelige samfundsteorier og begreber. De skal forstå aktørers muligheder og begrænsninger. De skal forstå, hvordan strukturer sætter grænser, men også, hvordan der kan handles indenfor givne strukturer. De skal ikke bare beskrive problemstillinger og

---

⁵⁶ Se Knudsen og Henriksen op.cit. Artiklerne i bogen omkring samfundsfagsdidaktik er fyldt med ad infinitum eksempler på det gamle rigide verdensbillede. Alle samfundsfagslærere, der skal undervise i gymnasiet og have pædagogikum i samfundsfag, skal igennem denne bog og denne skoling!

⁵⁷ F.eks. havde jeg en klasse, der agerede konsulenter for byens borgmester i forhold til ghettoproblemet. Gruppevis fremstillede de konsulentrapporter, der byggede på deres egne undersøgelser. Grupperne oprettede konsulentfirmaer med innovative navne. De mødtes med borgmesteren i byrådsalen, som velvilligt og professionelt kommenterede rapporterne og deres anbefalinger. Det var direkte handling i lokalsamfundet.

koble teori med empiri. Noget som er gammeldags, og hører moderniteten til. De skal læse, researche, argumentere, debattere, drømme og handle. Noget der går videre end de rigide gymnasiale taksonomiske niveauer. De skal sprænge de nuværende bekendtgørelser, som desværre er bakspejlsforestillinger. Optegnelser over, hvad der engang var vigtigt og, hvad der engang eksisterede.

Samfundsfag i fremtiden kan sammenfattes i følgende punkter:

- Opgiv de lange kedelige samfundsbeskrivelser.
- Opgiv den samfundsvidenskabelige teori.
- Opgiv de rigide taksonomiske niveauer.
- Opgiv ideen om, at læreren er eksperten.
- Fokuser på det kontingente, det kontrafaktiske, på scenarier og muligheder.
- Fokuser på drømme, visioner og utopier.
- Fokuser på dialog og debat. Samfund konstrueres i bl.a. samfundsfagstimerne.
- Fokuser på menneskers potentialer og ikke i givne systemer og strukturer.
- Elever og studerende skal sætte processer i gang. De skal handle!

IV. Afslutning

Jeg har læst statskundskab, og jeg er samfundsvidenskabelig kandidat. Har min far og mine kollegaer ret i, at jeg er "*cand. ingen-ting*"? Har de ret i, at samfundsvidenskab ikke er en videnskab?

Nej, de har ikke ret. Jeg kan både gengive, skabe og afdække fortællinger om samfundet. Jeg kan nedskrive og undervise andre i fortællingerne. Historierne kan give inspiration til handlinger, som ændrer samfundet. Jeg kan med andre ord medvirke til, at jeg selv og andre hver eneste dag "*producerer samfund*". Som omrejsende skjald giver det mig også en indtægt, så jeg kan forsørge mig selv og bidrage til opretholdelsen af min familie. Jeg betaler i øvrigt også skat til fællesskabet.

Samfundsvidenskab er, hverken mere eller mindre, en videnskab som de andre videnskaber. Alle er de kun midlertidige fortællinger fortalt af magtfulde grupper.